

Trestní právo procesní – úvodní výklady

Marek Fryšták

katedra trestního práva

Pojem trestního práva procesního a trestního řízení, jejich předmět

□ trestní právo procesní (TPP)

- právní odvětví, které v návaznosti na TPH chrání před TČ tím, že upravuje postup orgánů činných v trestním řízení (OČTŘ) a dalších subjektů na řízení zúčastněných, při zjišťování pachatelů TČ, rozhodování o nich a při výkonu těchto rozhodnutí; působí též preventivně

□ trestní řízení (TŘ)

- zákonem upravený postup OČTŘ a dalších subjektů na řízení zúčastněných, při zjišťování skutků majících znaky TČ a jejich pachatelů, při ukládání a výkonu trestních sankcí (trestů, ochranných opatření a opatření), s cílem působit i preventivně

Účel a funkce TPP, TŘ a TrŘ

□ účel (funkce) TPP

- chránit jednotlivce a společnost před TČ
- regulovat procesní vztahy mezi subjekty TŘ, např. mezi policejním orgánem a obviněným, § 160 TrŘ
- prevence TČ a upevňování zákonnosti

□ účel TŘ

- zjistit a procesně dokázat TČ, tj. že se stal, nebo nestal a kdo je jeho pachatelem
- uložit a vykonat (pokud možno) spravedlivé trestní sankce
- prevence TČ a upevňování zákonnosti

□ účel TrŘ (§ 1)

- upravit TŘ, aby plnilo svůj účel podle TPP

□ pojem a účel TPP, TŘ, TrŘ úzce souvisí jako prostředek (TrŘ) + cíl (TŘ, TPP)

Vztah trestního práva hmotného a procesního

- TPH - určuje koho (pachatel), za co (TČ) a jak (trestní sankce) trestně postihnout, resp. reagovat na TČ
- TPP - určuje v rámci jaké procedury (trestní řízení) a ze strany koho (orgány činné v trestním řízení) se tak má stát
- TPH bez TPP by byl obsah bez formy, tedy nepoužitelný
- TPP bez TPH by bylo formou bez obsahu, tedy rovněž nepoužitelnou
- existence obou TP odvětví je vzájemně podmíněna, při respektování jejich relativní samostatnosti
 - jde svým způsobem o „spojité nádoby“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat „spotřebič“ (TPH) bez „návodu na použití“ (TPP)

Místo TPP v právním řádu ČR a jeho vztah k ostatním odvětvím práva

□ TPP + ÚstP

- TPP je „minimum“ ústavního práva, ÚstP limituje TPP (hl. V. čl. 37, čl. 38 a čl. 40 LZPS)
- čl. 37 - Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké...
- čl. 38 - Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům; veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem ...
- čl. 40 - Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce; jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem...

□ TPP + SprPPr

- TPP (upravuje řízení o ČST)
- správní právo procesní (upravuje řízení o přestupcích)
- platí zde podobné zásady, např. oficiality x návrhové přestupky, presumpce nevinny)
- nejde-li ve věci o TČ, jako přestupek se postoupí ...

□ TPP + ObčPPr

- TPP (upravuje řízení o TČ, z. oficiality, vyhledávací)
- občanské právo procesní (upravuje např. sporné řízení ve věcech majetkových, z. dispoziční, projednací ...)
- adhezní řízení – řízení o NŠ podle ObčP, které je součástí TŘ

TPP a související neprávní obory (kriminologie, penologie, kriminalistika)

□ TPP + kriminologie (viktimologie)

- poznatky kriminologie (viktimologie) slouží OČTŘ při řešení prevence kriminality prostředky TPP; např. vyrozumění poškozeného o propuštění nebo o útěku obviněného z vazby (§ 70a/2 TŘ) má preventivní cíl

□ TPP + penologie (penitenciariстика)

- poznatky penologie (penitenciaristiky) slouží OČTŘ (soudu) při volbě nejúčinnějších sankcí a jejich výkonu; např. zařazování a přeřazování pachatelů do typů věznic (§ 56, § 57 TrZ)

□ TPP + kriminalistika

- poznatky kriminalistiky slouží OČTŘ při efektivním zjišťování TČ a jejich pachatelů; např. daktyloskopie, analýza DNA ...
- kriminalistika „dodala“ TPP některé zvláštní způsoby dokazování; např. konfrontace, rekognice, rekonstrukce ...

Místo trestního práva (hmotného i procesního) v právním řádu

- příměr „cyklo-pelotonu“
 - žlutý trikot - ústavní právo
 - závěr pelotonu - TPH a TPP
 - TPH a TPP nesbírá padlé a neplní funkci pouze „doprovodného a sběrného vozidla“, ale postihuje ty a za to, na co nestačí ostatní v „pelotonu“, tj. občanské, obchodní, správní, finanční či přestupkové právo
 - TPH a TPP je tak ultima ratio, ultimum remedium právní ochrany v rámci systému práva

Trestně právní x trestněprocesní vztah

- trestní právo hmotné stanoví podmínky trestnosti, tedy vymezuje znaky trestných činů a tresty či ochranná opatření za jejich spáchání
- trestní právo procesní upravuje procesně-právní vztahy, které vznikají v trestním řízení, tedy jedná se zejména o vztahy mezi orgány činnými v trestním řízení a osobou, proti níž se vede trestní řízení
- spácháním trestného činu vzniká mezi pachatelem a státem trestněprávní vztah
 - jeho součástí je oprávnění a zároveň povinnost státu uložit pachateli trest či ochranné opatření a povinnost pachatele se trestu či ochrannému opatření podrobit
 - pachatel má však i právo spočívající v oprávnění žádat, aby jeho jednání bylo posuzováno podle zákona
- trestně-procesní vztahy vznikají mezi subjekty trestně procesních práv a povinností
 - předně jsou to vztahy mezi OČTŘ a obviněným, jejichž základní podmínkou není spáchání trestného činu, ale sdělení obvinění
 - subjektem trestněprávně procesního vztahu může být tedy i ten, kdo nespáchal trestný čin, zatímco v trestněprávně hmotném vztahu je touto osobou pouze pachatel
 - ovšem vznikají tu i další vztahy, např. mezi orgány činnými v trestním řízení navzájem, mezi nimi a poškozeným, svědkem, advokátem, tlumočником a znalcem

Vnitrostátní prameny TPP

☐ zákonné prameny

- ☐ TPP je právo výlučně zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TrŘ, ZSM; ZTOPO, čl. 8 odst. 2 LZPS („... stíhán ... způsobem, který stanoví zákon.“)

☐ podzákonné prameny

- ☐ reálně existují, ale nejsou v souladu s LZPS, je-li TPP obsažené v podzákonných pramenech

pramenem TPP tak není např. nařízení vlády č. 414/2000 Sb. , o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve VTOS
vyhláška MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby a č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

□ nálezy Ústavního soudu (ÚS)

- pramenem TPH je pouze nález pléna ÚS, jako výraz abstraktní kontroly ústavnosti
- senátní nález v konkrétní věci jako výraz konkrétní kontroly ústavnosti pramenem TPH není
- např. nález č. 219/2010 Sb. (§ 83a odst. 1 TrŘ: jen soudní příkaz k prohlídce jiných prostor a pozemků, a to i v přípravném řízení)

□ zákonná opatření Senátu

- jsou vydána v případě, kdy dojde k rozpuštění Poslanecké sněmovny
- po její ustavení musí projít zpětným schválením (ratihabicí), jinak pozbývají platnosti; v praxi se zatím tato forma TPP zatím nikdy neuplatnila

□ amnestijní rozhodnutí prezidenta dle čl. 63 písm. j) Ústavy - abolice

- § 11 odst. 1a TrŘ - trestní stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno nařídí-li to prezident republiky, uživ svého práva udílet milost nebo amnestii

□ evropské právní akty

- sekundární evropské právo (zejm. nařízení, směrnice) není pramenem TPP, nicméně toto právo má na TPP jistý vliv a účinek, to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPH, tj. přenosem obsahu evropského práva cestou jeho transformací a implementací do práva vnitrostátního
- viz transpozice a implementace dřívějších rámcových rozhodnutí či směrnic, to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPP
- např. Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi jednotlivými členskými státy (2002/584/JVV) a §§ 403 a n. TrŘ

□ mezinárodní smlouvy (MS)

- mezinárodní smlouvy tzv. „desítkové“; jejich generální inkorporace do právního řádu ČR neznamena, že jsou pramenem TPP, stále zůstávají jen pramenem mezinárodního práva veřejného, se všemi důsledky pro jejich výklad

mezinárodní smlouvy se tudíž vykládají podle zásad stanovených mezinárodním právem veřejným, nikoliv vnitrostátním právem

- čl. 10 Ústavy pouze zakotvuje jejich aplikační přednost před běžnými zákony; mezinárodní smlouvy nestojí nad zákony
- např. zastavení tr. stíhání pro překážku věci pravomocně rozhodnuté (přestupek – TČ) přímo na základě čl. 4 Dodatkového protokolu č. 7 k Evropské úmluvě o ochraně LPZS: ne bis in idem, zákaz dvojího postihu; § 172/2, b): ... státní zástupce může zastavit trestní stíhání ...

Prameny trestního práva procesního

□ základní právní předpisy:

- ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů)
- LSPZ (usnesení předsednictva ČNAR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LZPS jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim (zákon č. 418/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (zákon č. 104/2013 Sb.)
- zákon o obětech trestné činnosti (zákon č. 45/2013 Sb.)
- zákon o soudech a soudcích (zákon č. 6/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

- zákon o státním zastupitelství (zákon č. 283/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o Policii České republiky (zákon č. 273/2008 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o znalcích a tlumočnících (zákon č. 36/1967 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o Ústavním soudu (zákon č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o Probační a mediační službě (zákon č. 257/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením (zákon č. 137/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení (zákon č. 279/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů),
atd.

□ základní mezinárodní dokumenty

- Všeobecná deklarace lidských práv (usnesení č. DE 01/48, 1948)
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950 a 14 protokolů)
- Evropská úmluva o vydávání (1957, dodatkové protokoly 1975, 1978)
- Evropská úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech (1959, dodatkové protokoly 1978, 2001)
- Evropská úmluva o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli (1964)
- Evropská úmluva o mezinárodní závaznosti trestních rozsudků (1970)
- Evropská úmluva o předávání trestního řízení (1972)
- Evropská úmluva o potlačování terorismu (1977, doplňující protokol 2003)
- Úmluva o předávání odsouzených osob (1983, dodatkový protokol 1997)

- Evropská úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1988, dodatkové protokoly 1993)
- Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (1990)
- Trestně právní úmluva o korupci (1999, dodatkový protokol 2003)
- Úmluva Rady Evropy o trestných činech spáchaných prostřednictvím počítačů (2001, dodatkový protokol 2003)
- Úmluva Rady Evropy o prevenci terorismu (2005)
- Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (1988)
- Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (2000) atd.

Struktura TrŘ

□ struktura TrŘ

- obecná část - „vytknutí před závorku“ obecných definic pojmů, institutů, které používá část zvláštní; např. soud, protokol, vazba, zadržení, svědek, rozhodnutí ... apod.
- zvláštní část - ona „závorka“ obsahující speciální úpravu stadií TrŘ; např. přípravné řízení, hlavní líčení, řízení opravné (o odvolání, dovolání ... apod.)
- § 1 – § 156 – společná ustanovení
- § 157 – § 179h – přípravné řízení
- § 180 – § 365 – řízení před soudem
- § 366 – § 460n – některé úkony souvisící s trestním řízením
- § 461 – § 471 – přechodná a závěrečná ustanovení

Působnost TrŘ

- rozumí se jí určení okruhu vztahu, na které dopadají plané a účinné trestněprocesní normy, tzn. že upravují jednání subjektů trestněprocesních vztahů podle kritéria času, místa a osoby

- věcná působnost
 - její rozsah je určen § 1 odst. 1 TrŘ, 1 odst. 1, 3 ZSM a § 1 odst. 1, 2 ZTOPO
 - je výlučně omezen na trestné činy (zločiny a přečiny) a provinění

- časová působnost
 - procesní úkony v průběhu trestního řízení se provádějí podle trestního řádu účinného v době, kdy je úkon prováděn
 - podle dřívějšího trestního řádu se budou provádět pouze v případech upravených v § 461 až § 465 TrŘ (přechodná a závěrečná ustanovení)
 - ratio legis těchto ustanovení je zajistit kontinuitu probíhajícího procesu a upřednostnit dřívější právní úpravu před pozdější, je-li to pro obviněného příznivější

□ místní působnost

- TrŘ je tzv. lex fori, tj. zákon místa soudu - jeho ustanovení jsou tedy závazná na území České republiky
- je tedy právně bezvýznamné, zda samotný delikt byl spáchán na území České republiky či nikoliv stejně jako zda je obviněný občanem České republiky či nikoliv

□ osobní působnost

- zahrnuje osoby, které spadají pod právní režim obsažený v TrŘ, tj. jde o všechny osoby nacházející se v době probíhajícího řízení na území České republiky nebo i mimo její teritorium, jde-li zároveň o řízení proti uprchlému, který se mu vyhýbá pobytem v cizině

- hmotněprávní a procesněprávní exempce
- beztrestnost - čl. 27 Ústavy – poslance ani senátora nelze postihnout pro hlasování a projevy učiněné v PS či Senátu nebo v jiných orgánech, lze je stíhat jen se souhlasem komory; soudce Ústavního soudu nelze trestně stíhat bez souhlasu Senátu
 - odepře-li komora souhlas, je trestní stíhání po dobu trvání mandátu vyloučeno
- nestíhatelnost – čl. 65 Ústavy - prezidenta republiky nelze zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přestupek nebo jiný správní delikt
 - prezident republiky může být stíhán pro velezradu, a to před Ústavním soudem na základě žaloby Senátu; trestem může být ztráta prezidentského úřadu a způsobilosti jej znovu nabýt
 - velezradou se rozumí - jednání prezidenta republiky směřující proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu
 - prezident republiky není z výkonu své funkce odpovědný
- osoby požívající diplomatických výsad a imunit podle mezinárodního práva

Aplikace TrŘ

- přímá

- přímé použití ustanovení TrŘ, ZSM, ZTOPO v konkrétním řízení, která tomuto typu řízení odpovídají; např. vyšetřování konkrétního TČ ...

- nepřímá
 - nepřímé – analogické – použití TrŘ na konkrétní případ je zpravidla přípustné

 - pokud jde proti limitům ochrany základních práv a svobod, je nepřípustné; např. cestou analogie nelze rozšiřovat důvody a podmínky vzetí do vazby (vzdor podobnému postavení obviněného a podezřelého nelze podezřelého vzít do vazby, tj. analogicky jako obviněného)

Výklad TrŘ

- zjišťování obsahu právních norem obsažených v TrZ, ZSM, ZTOPO
 - znát zákony neznamena znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení - „scire leges non hoc est verba eorum tenere, sed vim ac potestatem“
- druhy výkladu - např.
 - soudní - nejčastěji používaný výklad, podle nějž se realizuje trestní právo v praxi; je závazný pro konkrétní případ, který se rozhodnutím řeší
 - vědecký - obsažen v učebnicích, komentářích, monografiích a časopisech; není závazný, má však značný vliv na praxi
 - gramatický - zjišťuje smysl ustanovení na podkladě významu použitých slov a podle zásad gramatiky a pravopisu
 - systematický - zjišťuje smysl zákonného ustanovení v souvislosti s širším celkem, s celým zákonem nebo celým právním řádem
 - logický - odkrývá smysl zákona prostřednictvím zásad logiky
 - doslovný

Děkuji za pozornost

Otázky...???

doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Veveří 70, 611 80 Brno

Tel. + 420 549 493 870, Fax. + 420 541 213 162

E-mail: Marek.Frystak@law.muni.cz